

MUT'A NİKÂHI ÜZERİNE BAZI MÜLAHAZALAR*

Doç. Dr. Abdullah KAHRAMAN**

Some Opinions About the Mut'ah Marriage (The Temporary Marriage)

The target of the religion of Islam is to create a sound and honest family. In order to ensure it Islamic religion is based on legal marriage. According to Islam the marriage must be durable, but the divorce is an exception. That is why most of Islam jurisprudents have accepted the uninterupting of marriage as a stipulation. So a man married to a women can't divorce her if there are no legal reasons which necessities the divorce. But in the case of Jafaris being one of the sects of Islamic law and assimilating Shia law thinks that, mut'a, calling a short time or conditional marriage, can be possible. But such marriage form is one of the main controversial problems between Sunni and Shia sects.

With the crucial misled information about the marriage's aims, reasons, legal and social results and use and not to understand it well is a reality. That is why we want to elucidate our thoughts about the mut'a marriage form's legality and its results. First of all we show some problems about the theme, and then according to those problems we shall elucidate our thoughts.

Giriş

Sağlam bir âile yapısı oluşturmayı hedefleyen İslam dini bunu sağlamak için meşru yoldan evlenme esasını benimsemiştir. İslam'a göre evlilikte devamlılık esas, boşanma istisnadır. Bu sebeple de İslam hukukçularının çoğunluğu nikâhın devamlılık taşımasının şart olduğunu kabul etmişlerdir. Dolayısıyla bir kadınla evlenen kişi boşamayı gerektirecek meşru sebepler meydana gelmedikçe ondan ayrılamaz. Ancak İslam fıkıh mezheplerinden biri olan ve Şia fikhını temsil eden Caferî-İmâmîler, mut'a denen kısa süreli ya da ebedîlik şartı taşımayan muvakkat evlenmenin de câiz olduğu kanaatindedirler. Bu nikâh şekli Sünnî ve Şiî mezhepleri arasında yer alan temel farklı meselelerden birini oluşturmaktadır. Sünnî âlimler ve Şia'nın Zeydiyye kolu, İslam'ın ilk yıllarında savaş durumlarının oluşturduğu zaruret hallerinde geçici olarak cevaz verilen böyle bir evlenme

* Bu makalenin ilk şekli "Some Opinions About The Muta Marriage (The Temporary Marriage) başlığı ile Baki Dövlət Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin Elmi Mecmuesi'nde (No, 4, Sentyabr/Eylül, 2005, s. 21-41) yayımlanmıştır. Makalenin Türkçe baskısı için bazı değişiklik ve ilaveler yapılmıştır.

** Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fak. Öğr. Üyesi.

şeklinin daha sonra yine bizzat Hz. Peygamber tarafından yasaklandığı ve bunun sünnette nesih kabilinden olduğu kanaatindedirler. Dolayısıyla artık böyle bir evlenmenin hukûken geçersiz olduğunu düşünmektedirler. Aynı zamanda böyle bir ilişkinin zinadan farklı olmadığını ve İslam'ın evlilikten beklediği maslahatları sağlamayacağını ileri sürmektedirler. Şîî müellifler ise Sünnîlerin tam aksine, böyle bir evliliğin meşru olduğunu, asla neshedilmediğini, sünnet olduğunu ve hayatta en az bir kere mut'a yapmanın gerekli olduğunu düşünmektedirler. Hatta onlara göre mut'anın zina gibi gösterilmesi mümkün değildir, aksine Hz. Ömer mut'ayı yasakladığı için toplumlarda zina ortaya çıkmıştır.

Mut'a nikâhına çok önem veren Şîî müellifler bu meseleyi âdetâ mezhebin ayırıcı özelliklerinden biri haline getirmişlerdir. Mut'a ile ilgili olarak telif edilen onlarca müstakil kitap ve risale, Şia tarafından bu meseleye verilen önemi göstermeye yeter. Söz konusu eserlerde Şîî-İmamî müellifler mut'anın helalliyetini, meşruiyetini ve neshedilmediğini savunmuşlardır.² Bu ısrarlı savunma sebebiyle Şia bu meselede diğer mezheplerin saldırılarına hedef olmuş ve zinayı meşrulaştırdıkları ithamına maruz kalmıştır. Onlar bu meseleyi çok önemli ve vazgeçilmez dînî bir mesele gibi savununca mut'a bir bakıma Şia-İmamiyye mezhebinin vitrinine çıkmış ve o mezhebi diğerlerinden ayıran bir özellik gibi görünüm arz etmiştir. Kanaatimizce İslam'ın tamamı düşünüldüğünde, nasıl ki bazı hatalı anlayışlar sonucu dört evlilik sanki vazgeçilmez bir İslamî hükümmüş gibi gösterilmişse, Şiada da mut'a böyle bir görüntü verir duruma gelmiştir. Halbuki her iki hüküm de esas mahiyetleri itibariyle ruhsat hükmüdür.

Bu nikâhın mahiyeti, dayanakları, hukûkî ve sosyal sonuçları ve uygulanma biçimine dair önemli bilgi yanlışları ve yanlış anlama bulunduğu da bir gerçektir. Bu sebeple biz bu makalemizde sözkonusu evlilik şeklinin meşruiyeti ve uygulamasının meydana getirdiği sonuçlara dair bazı değerlendirmeler yapmak istiyoruz. Önce konu ile ilgili gördüğümüz bazı problemleri zikredip sonra da bunlara dair düşüncelerimizi serdedeceğiz.

Konuyla ilgili problemlerin başında ilgili nassların yorumu ve mut'aya cevaz veren nassların mensuh (yürürlükten kalkmış) olup olmadığı gelmektedir. Bir diğeri de, bazı rivayetlerde uygulamanın Hz. Ömer dönemine kadar devam ettiği ve onun bu nikâhı yasakladığı şeklindeki bilgidir. Buna göre, şu sorular sorulabilir: Şayet nesih varsa, uygulama Hz. Ömer zamanına kadar neden devam etmiştir? Nesih yoksa Hz. Ömer mut'ayı kendi ictihadıyla mı ve neye dayanarak yasaklamıştır? Şianın bu meseleyi ısrarla

² Bu eserlerden bazılarının isim ve müellifleri şöyledir: 1. Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. İsa el-Eşarî, *Kitâbu'l-mut'a*, 2. Ebû Muhammed el-Hasen b. Ali b. Fezâil el-Küfî, *Kitâbu'l-mut'a*, 3. Ebû Abdillâh el-Hüseyn b. Ubeydullah b. Sehl es-Sa'dî, *Kitâbu'l-Mut'a*, 4. Ebu'l-Kâsım Sa'd b. Abdullâh el-Eşarî el-Kummi, *Kitâbu'l-Mut'a*, 5. Ebu'l-Hasen Ali b. Hasen b. Fedâil, *Kitâbu'l-Mut'a*, 6. Ebû Ahmed Muhammed b. Ebû Umeyr el-Ezdi el-Bağdâdî, *Kitâbu'l-Mut'a*, 7. eş-Şeyh Sadûk, *İsbâtu'l-mut'a*, 8. eş-Şeyh İzziddin el-Amilî, *el-Lüm'a fi'n-nikâhi'd-dâimi ve'l-mut'a*, 9. Şeyh Müfîd, *Hulâsatu'l-İcâz, Risâletü'l-mut'a*.

savunmasında ve sanki dinde olması gereken önemli meselelerden biriymiş gibi kabullenmesinde Ömer'e olan tepkinin etkisi olmuş olabilir mi?

Konuyla ilgili bir başka problem de mutanın hukukî sonuçları ile ilgilidir. Sünnî kaynaklarda yer aldığı üzere, acaba bu işlem gerçekten sahîh nikâhın taşıdığı şartları taşımamakta mıdır? İmamiyyenin buna dair ileri sürdüğü şartlar ve hükümler nasıldır? İddet, nafaka, tescil, miras meselesi ne şekildedir? Mut'ayı zinadan ve metres hayatı yaşamaktan farklı kılan, İslam'daki aile anlayışını zedelenmekten koruyan nitelik var mıdır? Mut'a iffetli kadınlarla yapılması tavsiye edilen bir işlem olduğu halde, sürekli mut'aya maruz kalan bir kadın nasıl iffetli kalabilir? Mut'a ayrı bir fuhuş sektörü oluşturur mu? Bir kadın iddet beklemek zorunluluğu olduğunda yılda en fazla üç defa mut'a yapması mümkündür. Peki uygulamada bu, nasıl sağlanabilir?

Bir diğer problem de mutanın uygulanışı etrafında oluşan sosyal sonuçlar ile ilgilidir. Bu nikâha kimler, neden başvurur? Mut'ayı doğuran sosyal şartlar nelerdir? Böyle netameli bir evlenme şeklini hak mezheplerden biri olarak kabul edilen Ca'ferîliğin vitrininde göstermek ne kadar doğrudur? Mut'a olağanüstü şartların ürünü olarak başladığına göre, neden normal bir ilişki gibi görülmektedir?

I. Tanımı ve Mahiyeti

Mut'a, sözlükte lezzet almak anlamına gelen *temettu'* kelimesinden türemiştir. Mut'a nikâhında da esas amaç cinsel lezzet olduğundan ilişki bu kökten gelen bir kelimeyle adlandırılmıştır.³

Terim olarak mut'a, belli ücret karşılığında ve belli bir süre için yapılan nikâhtır.⁴

Mut'a kelimesiyle ifade edilen bu ilişki muvakkat bir evliliktir. Mutad olarak ailelerinden uzak oldukları zaman veya ev-bark sahibi olup ictimai seviyelerine uygun bir kadınla evlenmekten maddeten aciz olan bu sebeple de normal bir evlilik yapamadığı için iffetli yaşamaya muktedir olamayan kimselerin bu yönteme başvurmalarına binaen mut'a evliliğine “iffet evliliği” de denilir. Ancak Ca'ferî mezhebinde mut'a evliliği, ilgilinin bir mazerete istinat etmesine veya herhangi bir mücbir sebep göstermesine ihtiyaç göstermeyen şahsi bir mesele olarak kabul edilir.⁵

Yapılış şekli şöyledir: Bir kimse aralarında evlenme engeli bulunmayan bir kadına: “Şu kadar para karşılığında şu kadar süre senin cinsel yönlerinden yararlanayım” veya “şu kadar para karşılığında beni cinsel

³ Bk. Muhammed Hâmid, *Nikâhu'l-mut'a fi'l-İslami harâmün*, Beyrut 1999, s. 11.

⁴ Şeyh Müfid, Muhammed b. Muhammed b. Numan b. Muallim, *Hulâsatu'l-icâz fi'l-mut'a*, s. 18; Muhammed el-Hâmid, *Nikâhu'l-mut'a*, s. 11.

⁵ Ömer Ferruh, *İslam Aile Hukuku* (trc. Yusuf Ziya Kavakçı), İstanbul 1969, s. 123.

yönlerinden yararlandır” diyerek teklifte bulunsa, kadın da kabul etse “mut’a nikâhı” gerçekleşmiş olur.⁶

Azerbaycan’da ve İran’da bu evlilik şeklini ifade etmek için mut’a lafzından daha çok Farsça’da muvakkat evlenme anlamına gelen *sîga* kelimesi kullanılmaktadır.⁷ Söz konusu ülkelerde böyle bir evlilik yapmak isteyenler Şiîlerce molla ya da ahund olarak bilinen din adamlarına müracaat eder, bir form doldurur ve nikâhlarını kıydırmış olurlar. Söz konusu forma tarafların adı, evli kalacakları süre, erkeğin vereceği ücret gibi hususlar kaydedilir.

Belli süre için yapılan (*muvakkat*) nikâhı mut’a nikâhının bir çeşidi gibi sayan fakîhler varsa da, bu iki ilişki arasında bazı farklar vardır. Süreli (*muvakkat*) nikâh şâhitlerin önünde, belli bir süre zikredilerek evlilik ifade eden sözcükler kullanılmak suretiyle yapılır. Mut’ada ise “mut’a” sözcüğü veya bu anlamda “kadının cinsel yönlerinden yararlanma” gibi ifadeler kullanılır.⁸

Mut’a İslam’dan önce hem Arabistan’da hem de Arabistan dışında biliniyordu. Dolayısıyla da câhiliye devri nikâh çeşitlerinden biri idi. Câhiliyede de bu geçici bir evlenme şekli olup önceden tespit edilen zamana kadar kadınla erkeğin bir arada yaşamalarını sağlamaktaydı. Yuva kurmak, çocuk edinmek gibi bir gâyesi de mevcut değildi. Bu türlü muvakkat evlenmeler bilhassa yabancı bir memlekette geçici olarak bulunan erkekler tarafından akdedilmekteydi.⁹ Neslin devamını sağlamak, birlikte yaşamak gibi maksatlardan mahrum olan bu nikâh, sadece şehvet duygusunu tatmin için yapılırdı.¹⁰ Hz. Peygamber’in yasağına rağmen mut’anın Hz. Ömer dönemine kadar devam etmesinde câhileye döneminden beri uygulanıyor olmasının rolü olabilir.

II. Fıkıh Alimlerinin Mut’a ve Geçici Nikah Hakkındaki Görüşleri

A. Şiî-Caferî Alimlerin Konuya Bakışı

Şia-İmamiyye mezhebine göre Müslüman veya kitabî (Hristiyan, Yahudi) kadınla mut’a evliliği ya da zamanla sınırlanmış nikâh yapmak câizdir. Zâniye (fâhişe) ile böyle bir akit yapmak ise mekrûhtur. Bu durumda mehrin açıkça belirtilmesi ve müddetin tahdid edilmesi şartı vardır. Evlilik üç

⁶ Tusî, Ebû Cafer, *Kitâbu'l-Hilâf*, Kum 1417, IV, 340; İbnü'l-Hümmam, Kemalüddin Muhammed b. Abdulvahid, Mısır 1319, III, 149; el-İmadî, Hamid b. Ali b. İbrahim el-Hanefî, *Lüm'a fi ahvâli'l-müt'a* (thk. Saffet Köse), *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* içinde, sy. 2, Konya 2003, s. 237; Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 308; Sistani, Ali Hüseyinî, *Tavzihu'l-mesâil*, İstanbul 1995, s. 357.

⁷ Bk. Şehlâ Hâirî, *el-Mut'atu ez-zivâcü'l-muvakkatu inde's-ş'f'a*, Beyrut 1995, 11; Sistani, 357.

⁸ İmadî, 237; Döndüren, 309.

⁹ J. Schacht, “Nikâh”, *İslam Ansiklopedisi* (MEB), IX, 260; Ömer Ferruh, 123; Ali Osman Ateş, *İslam'a Göre Câhiliye ve Ehl-i Kitap Örf ve Adetleri*, İstanbul 1996, 331. Bu gün çağdaş Şiî müelliflerce telif edilen kitap ve risalelerde de mut'aya bu amaçla başvurulacağı ifade edilip meşruiyeti için bunlar gerekçe gösterilmektedir. Örnek olarak bk. Ali Ekber Babazade, *İslam'da Evlenme ve Aile Hukuku*, Baki 2004, 225vd.

¹⁰ Taberî, Muhammed b. Cerir, *Câmiu'l-beyân*, Kahire 1954, V, 12; Kurtubî, Ebû Abdillâh Mumammed b. Ahmed, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, Kahire 1967, V, 129; Ateş, 332.

sözden biriyle yapılır; bunlar, “seninle evlendim”, “seni nikâhladım”, “seninle mut'a yaptım” gibi lafızlardır.¹¹

B. Sünnî Alimlerin Konuya Bakışı

Dört mezhep ve sahabenin çoğu mut'a ve benzeri evliklerin bâtil olduğunda ittifak etmişlerdir. Çünkü hukuk açısından bakıldığında bu tür evlilik nikâhın sıhhat şartlarından birini yani icab-kabul sıygasının ebedî olması şartını ihlal etmektedir. Halbuki sahîh bir evlilikte söz konusu sıyganın geçici değil, ebedî olması gerekir.

Sıhhat şartlarından biri eksik olan akdi Hanefiler bâtil değil fâsit sayarlar. Sıhhat şartlarından birinin eksik olmasına rağmen mut'ayı bâtil kabul etmelerinin sebebi, hükmünün sünnette belirlenmiş olmasıdır. Sadece İmam Züfer muvakkat (geçici) nikâhı sahîh, zaman belirleme şartını da fâsit veya bâtil kabul etmiştir. Yani geçici olarak akdedilen nikâhlar da ona göre ebedî nikâh sayılır. Ancak Züfer'in düşüncesine göre de mut'a nikâhına onay çıkmamaktadır. Zira ona göre yapılan nikâh ebediyen geçerlidir, zaman belirlemenin bir önemi yoktur, evlilik sahîh ve ebedîdir. Çünkü nikâh fâsit olan şartlarla bâtil olmaz. Çoğunluğu oluşturan müctehitler, “akitlerde lafza değil manaya itibar edilir” prensibinden hareketle muvakkat akdin mut'a anlamında olduğunu söylemiş ve Züfer'in görüşünü kabul etmemişlerdir.¹²

III. Tarafların Delilleri

A. Şii-Caferî Alimlerin Delilleri:

İmamiyye mut'a nikahının meşruiyetine aşağıdaki delilleri göstermiştir:

1. Kur'ân

“Eğer yetimlere karşı âdil davranmamaktan korkuyorsanız, o zaman, size helal olan (diğer) kadınlardan ...evlenin.”¹³ Şia'nın yorumuna göre mut'a yoluyla evlenilen kadın da helal olan kadınlardandır.

“...Bunların dışında kalan bütün kadınlar, kendilerine mal varlığınızdan (bir kısmını) vermeniz ve gayrimeşru bir ilişki ile değil de evlilik bağı yoluyla meşru bir şekilde almak kaydıyla size helaldir. Onlardan faydalanmanıza karşılık, kararlaştırılmış olan mehirlerini (ücretlerini) verin...”¹⁴

Şii-Caferî âlimlerin yorumuna göre bu âyet, evlilikten değil yararlanmaktan, mehirden değil ücretten bahsetmektedir. Kur'ân'da dâimî nikâh karşılığında verilen mal “farîza”, “nihle” ve “sadak” kelimeleriyle ifade

¹¹ Şeyh Müfid, *Hulâsatu'l-icâz*, 45; Tusî, *el-Hilaf*, 340.

¹² Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, II, 272, 273; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istulâhât-ı Fikhiyye Kamusu*, III, 20, 21; Zühaylî, Vehbe, *el-Fikhu'l-İslâmî ve edilletihû*, VII, 64;

¹³ Nisâ (4), 3.

¹⁴ Nisâ (4), 24.

edilmiştir. Halbuki burada “ücret” kelimesi kullanılmaktadır ki bu da mut‘aya işaret etmektedir.¹⁵ Ayrıca, “istimta‘ (yararlanma)” ve “mut‘a” kelimeleri aynı anlamdadır. Yararlanmadan sonra ücret vermek kira (icar) akdinde olur. Mut‘a da kadının uzvundan yararlanmak için yapılan bir kiralama akdidir. Oysa mehir yararlanmadan önce nikâh akdiyle vâcip olur. *İstimtâ‘* kelimesi mutlak olarak kullanıldığında ancak mut‘a nikâhını ifade eder. İslam’dan önce de Araplar bu nikâhı bildikleri için istimta‘ kelimesiyle buna işaret edilmiştir. İbn Mes‘ud, Hz. Ali, İbn Abbas’ın kiraatine göre âyette “belli süre faydalanmanız durumunda ücretlerini verin” ifadesi yer almaktadır. Bu da mut‘aya işaret etmektedir.¹⁶ Şîi-Ca‘ferî âlimler, bu ve benzeri yorumlarla âyetin kesin olarak mut‘aya delelet ettiğini belirtmişlerdir.

2. Sünnet

Şîi-imâmi âlimler mut‘anın meşru olduğuna dair pek çok rivayet nakletmişlerdir.¹⁷ Bunlardan Sünnî kaynaklarda da yer alan bazı rivâyetler şöyledir:

Resûlullah’ın sünnetinde bazı gazalarda mut‘aya cevaz verildiği görülmektedir. Bunlardan Evtas senesi, Kaza Umresi, Hayber, Fetih Senesi ve Tebük sayılabilir.¹⁸

a. Abdullah b. Mes‘ud şöyle demiştir: “Resûlullah’la beraber savaştaydık ve beraberimizde kadınlar yoktu. Ona dedik ki: Kendimizi iğdiş (cinsel gücü giderme) yapabilir miyiz? Allah’ın elçisi ise bizi bundan men etti. Sonra elbise karşılığında bir müddet için kadınları nikâhlamaya ruhsat verdi. Abdullah b. Mes‘ud daha sonra şu ayeti okudu: “Ey inananlar! Allah’ın size helal ettiği temiz ve güzel şeyleri kendinize haram kılmayın.”¹⁹

b. Câbir’den de şöyle bir rivayet nakledilmiştir: “Resulullah’ın zamanında bir avuç hurma ve un karşılığında mut‘a yapardık...Bu, Ebû Bekir zamanında da devam etti. Nihayet, Amr b. Hureys dolayısıyla Ömer bunu yasakladı.”²⁰

c. İbn Abbas ve seleften bir grup mut‘anın câiz olduğunu söylemişlerdir. Esmâ bint-i Ebî Bekr, Cabir, Abdullah b. Mes‘ud, Muaviye, Amr b. Huveys ve Umeyye b. Halef’in oğulları Seleme ve Ebû Said, Tabiûn âlimlerinden Tavus, Ata, Said b. Cübeyr, diğer Mekke fakihleri ve İbn Cüreyc de bu görüştedir.

¹⁵ Sünnîlerin itiraz ettiği bu delili bazı Şîi âlimler de kabul etmemektedir. Bk. Şeyh Müfid, *Hulâsatu’l-icâz*, 23.

¹⁶ Şeyh Müfid, *Hulâsatu’l-icâz*, 23-24; Tusî, Ebû Cafer, *el-Hilaf*, IV, 341; Tabersî, Ebû Ali el-Fadl b. Hüseyin, *Mecmeu’l-beyân fî tefsîri’l-Kur’ân*, Beyrut ts., II, 71-72; Tabatabâi, Muhammed Hüseyin, *el-Mizân tefsîru’l-Kur’ân*, Beyrut 1983, IV, 271-272; Zühaylî, VII, 65.

¹⁷ Söz konusu rivayetler için bk. Tûsî, *el-İstibsâr*, Tahrân ts., III, 141 vd.; a.mlf., *Tehzibu’l-ahkâm*, Tahran ts., VII, 250vd.

¹⁸ Şevkanî, *Neylü’l-evtâr*, VI, 136, 137.

¹⁹ Mâide (5), 87; hadis için bk. Müslim, “Nikâh”, 11; Tirmizî, “Nikâh”, 2; Nesâî, “Nikâh”, 4; İbn Mâce, “Nikâh”, 2.

²⁰ Müslim, “Nikâh”, 16; Ebû Davud, “Nikâh”, 29; Zeylâî, *Nasbu’r-râye*, III, 181.

İmam Mehdi de mut'ayı câiz görerek bunu Bakır, Sadık ve İmamiyye'den nakletmiştir.²¹

Zeydiyye Şiası, cumhur gibi, mut'a nikâhının haram olduğunu söyler ve İbn Abbas'ın yorumundan vazgeçtiğini kabul ederler.²²

3. İcma

Şîf-Caferî âlimler, yukarıda zikredilen âyetlere dayanarak, mut'anın meşru olduğu ve neshedilmediği konusunda icma ve ittifak etmişlerdir. Zira onlara göre mut'anın neshedildiğini ifade eden hadisler mütevatir olmayıp âhad kabilindedir. Bu tür hadisler ise Kur'ân âyetini neshedemez.²³

4. Akıl

Şiaya göre, mefsetet ve zarar emâresi bulunmadığı için mut'a helal ve câizdir. Zira onlara göre, dünya ve âhirette zarar taşımayan her menfaat aklın hükmünce mübah ve helaldir.²⁴

B. Sünnîlerin (Cumhurun) Delilleri

Cumhur mut'a nikâhının haram oluşuna Kur'ân, sünnet, icmâ ve akıl yoluyla delil getirmiştir.

1. Kur'ân

“Onlar eşleri ve câriyeleri dışında, mahrem yerlerini herkesten korurlar. Doğrusu bunlar yerilmezler. Fakat bundan ötesini arayanlar yok mu; işte onlar haddi çiğneyip aşanların tâ kendileridir”²⁵.

Bu âyet kadınlardan yararlanmayı iki yol (evlilik ve mâlik olunan câriye) dışında haram kılmıştır. Mut'a sahîh bir evlilik olmadığı gibi, câriyeye mâlik olma gibi bir durumda ortada yoktur. O halde haram, âyete göre olmaktadır. Mut'anın sahîh bir evlilik olmadığının delili ise, boşama olmadan ortadan kalkması, nafakanın bulunmaması ve miras hakkı doğurmamasıdır. Halbuki bunlar sahîh evliliğin tabîî sonuçlarıdır.²⁶

2. Sünnet

Hz. Ali, Sebre el-Cühenî, Seleme b. el-Ekva ve diğer ashaptan rivayet edilen, Hayber senesi, Mekke fethinden onbeş gün sonra ve Veda Hacci'nda söylenmiş bir çok hadis mut'anın yasaklandığına delalet etmektedir. Bunlar

²¹ Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, VI, 135vd. Ayrıca bk. Şeyh Müfid, *Hulâsatu'l-icâz*, 27vd. Ayrıca Şeyh Müfid özel bir risale yazarak mut'anın meşru olduğunu gösteren rivayetleri toplamıştır. Bk. *Risaletü'l-mut'a*, s. 7vd.

²² İbnü'l-Mürtezâ, *el-Bahru'z-zehhâr*, III, 22; Muhammed Cevad Mağniyye, *Fıkhu'l-İmam Caferi's-Sâdık*, Kum 1424, V, 238-239; Şevkânî, VI, 136.

²³ Şeyh Müfid, 27; Tûsî, 341.

²⁴ Şeyh Müfid, 22.

²⁵ Mü'minûn (23), 7; Me'âric (70), 29-30.

²⁶ Cessâs, Ebû Bekir, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, Beyrut 1993, II, 208 vd.; Mavsîlî, Abdullah b. Mahmud, *el-İhtiyâr lita'lili'l-muhtar*, III, 89; el-İmâdî, Hamid b. Ali b. İbrahim el-Hanefî, *Lîm'a fi ahvâli'l-müt'a* (thk., Saffet Köse), *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* içinde, sy. 2, Konya 2003, 239 vd.; Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslamî ve edilletühû*, VII, 69.

üzerinde ittifak olunmuş hadislerdir ve mut'a nikâhının açık bir şekilde yasaklandığını ifade etmektedir. Yine bu hadislerden anlaşılın Resûlüllah'ın mut'aya zarûret sebebiyle ve geçici olarak izin verdiğidir. Nitekim Abdullah b. Abbas'ın sadece zarûret halinde mut'aya cevaz verdiği ve daha sonra bu görüşünden döndüğü nakledilir. Saîd b. Cübeyr'in nakline göre İbn Abbas şöyle demiştir: "Sübhanellâh! Ben neye fetvâ vermişim. Mut'a nikâhı, murdar ölmüş hayvan eti gibi yalnız darda kalan için helal olur. Şiilere gelince onlar bunu genişlettiler, hükmü zarûret olana olmayana, mukîm veya yolcu herkese teşmil ettiler."²⁷

Konuyla ilgili rivâyetlerden bazıları şöyledir:

a. Resûlüllah şöyle buyurmuştur: "Ey insanlar! Ben size kadınlarla mut'a nikâhı yapmanız konusunda izin vermişim. Şüphesiz Allah bunu kıyamete kadar haram kılmıştır. Kimin yanında mut'a nikâhlı kadın varsa, onu serbest bıraksın. Onlara verdiğiniz hiçbir şeyi almayın."²⁸

b. Seleme b. Ekva'nın şöyle dediği nakledilmiştir: "Resûlüllah bize Evtas yılında üç gün süreyle mut'a nikâhına izin verdi, sonra bunu yasakladı."²⁹

c. Hz. Ali'den gelen bir rivayete göre o şöyle demiştir: "Resûlüllah Hayber Gazvesinde, mut'a nikâhını ve evcil eşek etini yasaklamıştır."³⁰

3. İcmâ

İmamiyye dışında bütün ümmet mut'a evliliğinden kaçınma hususunda icma etmiştir. Eğer böyle bir nikâh câiz olsaydı yapılmasına dair fetvâ verirlerdi. İbn Münzir der ki: "İlk Müslümanlar mut'a nikâhına ruhsat vermişlerdi. Bu gün ise Râfizîlerin bazıları dışında kimsenin cevaz verdiğini bilmiyorum. O halde Allah'ın kitabına ve Resûlünün sünnetine muhalefet eden sözün hiçbir değeri yoktur." Kadı İyaz da Râfizîler dışında bütün âlimlerin mut'anın haram olduğu konusunda icmânın hasıl olduğunu haber verir."³¹

4. Akıl

Evlilik, sosyal gaye ve ihtiyaç dolayısıyla ebedî olarak meşru kılınmıştır. Mesela, evliliğin manevî huzur, çocuk doğurmak ve aile kurmak gibi hedefleri vardır. Mut'ada ise belli bir müddet şehveti gidermekten başka bir şey yoktur. Tamamen zina gibidir. Mut'a mübah olursa zinayı haram kılmak anlamsız kalır.³²

²⁷ Zühaylî, VII, 67-68.

²⁸ Müslim, "Nikâh", 22; İbn Mâce, "Nikâh", 44; Dârimî, "Nikâh", 16; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 406.

²⁹ Müslim, "Nikâh", 18; İbn Hanbel, I, 142, IV, 55.

³⁰ Müslim, "Nikâh", 25-30, 32.

³¹ Şevkânî, VI, 136; Zühaylî, 70. (Bu müellifler İbn Münzir'in görüşünü naklederken onun herhangi bir eserini referans göstermemişlerdir. İbn Münzir'e ait *Kitabu'l-İcmâ* adlı eserde sadece "mut'a konusunda icma yoktur" ifadesi geçmektedir. Bk. *Kitabu'l-İcmâ* (Tahkik ve ta'lik, Abdullah Ömer el-Barudî), Beyrut 1986, 99.

³² Zühaylî, VII, 70.

IV. Şia'nın İleri Sürdüğü Delillere Cumhurun Verdiği Cevap

A. Delil Getirilen Ayetlere Verilen Cevap

Nisâ 24. âyette geçen "istimta" (faydalanma) kelimesinden maksat nikâhtır. Çünkü âyetin başında ve sonunda bahsedilen konu nikâhtır. Ayet "Babalarınızın evlendikleriyle evlenmeyin" cümlesiyle başlamakta ve "Sizden hür mümin kadınlarla evlenmeye gücü yetmeyen" cümlesiyle bitmektedir. Burada faydalanmaktan maksat şer'an haram olan mut'a değil, aksine nikâh yoluyla olan yararlanmadır. Âyetin baş tarafı ile önceki ve sonraki âyetler birlikte değerlendirildiğinde bu sonuç çıkar.

Ayette geçen ücret kelimesi, ehl-i sünnet âlimlerinin çoğunluğuna göre mut'a karşılığında verilen ücret değil, daimî nikâh dolayısıyla verilen mehirdir. Çünkü sadece bu âyette değil başka âyetlerde de mehir "ücret" olarak nitelendirilmiştir. Nitekim ilgili âyetlerden bir kısmında şöyle buyurulmuştur: "O kadınları velilerinin izniyle nikâhlayın ve ücretlerini (yani mehirlerini) verin",³³ "Ey Peygamber! Ücretlerini (yani mehirlerini) verdiği eşlerini sana helal kıldık."³⁴

Ücretin faydalanmadan sonra, mehrin ise faydalanmadan önce zikredilmesi ise Arapçadaki takdim tehir üslubunun bir sonucudur. Buna göre, "Onlardan faydalandığınızda ücretlerini veriniz" ifadesiyle, "Onlardan faydalanmak istediğinizde" demek istenmiştir. Aynı şekilde "Kadınları boşadığınızda, iddetlerine doğru boşayın"³⁵ âyetiyle de, "kadınları boşamak istediğinizde anlamı kastedilmiştir. Bir başka örnek de "Namaza durduğunuz vakit yüzünüzü yıkayın..."³⁶ âyetidir ki bununla da "namaza durmak istediğiniz vakit" anlamının kastedildiği anlaşılmaktadır.³⁷

B. Delil Getirilen Hadislere Verilen Cevap

Hz. Peygamber'in bazı savaşlarında mut'aya izin verilmesi, savaşta şiddetli zaruret ve sefer halindeki bekârlıktan kaynaklanmaktadır. Sonra Hz. Peygamber kıyamet gününe kadar bunu ebediyen yasaklamıştır.

Sadece zor durumda olan kimse için mut'ayı kabul eden İbn Abbas mut'a konusundaki görüşünden daha sonra vazgeçmiştir. Sahabe İbn Abbas'ın mut'aya cevaz veren görüşünü şaz (kural dışı) ve kendisine ait bulmuş ve reddetmiştir. Nitekim Hz. Ali ona şöyle demiştir:

"Sen şaşkın bir adamsın; çünkü Resûlüllah kadınlarla mut'a yapmayı ve ehlî eşeklerin etlerini Hayber günü yasakladı."

³³ Nisâ (4), 25.

³⁴ Ahzâb (33), 50.

³⁵ Talak (65), 1.

³⁶ Mâide (5), 6.

³⁷ Zühaylî, VII, 66-67.

Abdullah b. Zübeyr de onun görüşünü reddetmiştir. Müslim onun Mekke'de ayağa kalkarak şöyle dediğini nakleder: "Allah'ın gözlerini kör ettiği gibi, kalplerini de kör ettiği bazı insanlar mut'aya fetvâ vermektedirler. Bu sözüyle o, Abdullah b. Abbas'ı kasdetmiş, İbn Abbas da ona seslenerek: "Sen kaba saba bir adamsın. Ömrüme yemin ederim ki, mut'a takva sahiplerinin imamı olan Resûlullah'ın zamanında yapılmakta idi." İbn Zübeyr de ona dedi ki: "Öyle ise kendini bir dene, Allah'a yemin ederim ki eğer mut'ayı yaparsan seni taşlarınla recmedeceğim."³⁸

Muhaddisler daha sonraları İbn Abbas'ın görüşünden döndüğünü naklederler. Nitekim Tirmizî İbn Abbas'ın şöyle dediğini rivayet eder: "Mut'a İslam'ın ilk dönemlerindekiydi. Adam tanıdığı bulunmayan bir şehre gelir, ikâmet edeceği sürece bir kadınla evlenir, -kadın da- malını muhafaza eder, onu rahata erdirirdi. "Eşleri ve câriyeleri dışında mahrem yerlerini haramdan koruyanlar, doğrusu bunlar yerilmezler"³⁹ âyeti nâzil olunca İbn Abbas: "Zevce ve câriye dışında her dişi haramdır" demiştir.

Beyhakî ve Ebû Avane de Sahîh'inde İbn Abbas'ın ilk görüşünden döndüğünü rivayet ederler.⁴⁰

İbn Abbas dara düşen ve başka çaresi kalmayan (muzdarr) kimsenin ancak mut'aya başvurmasını caiz görürdü. Said b. Cübeyr onun şöyle dediğini nakletmiştir: Sübhanallah! Ben buna fetva vermedim. Mut'a ölü hayvanın eti gibidir; darda kalmış kimseden başkasına helal olmaz." Fakat Şia mut'anın uygulama sahasını genişletip bunun hükmünü genelleştirdi ve darda kalanı kalmayanı, yolcu olanı olmayanı bu kapsama dahil etti.⁴¹

Bu hususları delil alan İslam âlimlerinin çoğunluğu (Cumhur) İbn Abbas'ın görüşünden döndüğüne inanmaktadır. Sahabe'nin mut'anın ebedî haram oluşuna icma edışı de bunu doğrulamaktadır. İbn Abbas'ın onlara muhâlefet etmesi ise uzak bir ihtimaldir.

Hazimî "en-Nâsîh ve'l-mensûh"ta Cabir b. Abdillâh'ın hadisinden şöyle rivayet eder: "Resûlullah ile Tebük savaşına çıktık. Şam tarafındaki Akabe'de olduğumuz esnada bazı kadınlar geldi. Onlar yüklerimizin, develerimizin arasında dolaşırken mut'a yapmayı düşündük. O sırada Resûlullah geldi onlara baktı, bu kadınlar kim? dedi. "Yâ Resûlellah! Mut'a yaptığımız kadınlar" dedik. Resûlullah yüzü değişinceye ve yanakları kızarıncaya kadar kızdı ve Allah'a hamd ve sena ile söze başlayarak bir hitapta bulundu, sonra da mut'ayı yasakladı. O gün kadınlar ve erkekler vedalaştık ve mut'a nikâhına hiç dönmedik ve ebediyen de dönmeyeceğiz. Bu sebeple oraya "veda tepesi" adı verildi."⁴²

³⁸ Müslim, "Nikâh", 3.

³⁹ Meâric (70), 30.

⁴⁰ Şevkanî, *Neylü'l-evtâr*, VI, 135.

⁴¹ Zühayli, VII, 67-68.

⁴² Zeylaî, *Nasbu'r-râye*, III, 179.

Bütün bunlar mut'anın mübah oluşunun nesholdüğünü göstermektedir. Belki İbn Abbas ve onunla aynı görüşü paylaşan sahâbe ve tâbiilere nesih delili ulaşmamıştır. Nesih bulunduğu sâbit olduktan sonra ise onun gereğine dönmek vâcip olur. Şöyle de denilebilir: İbn Abbas görüşünü mut'a yasağı henüz müsamaha edilebilecek bir aşamada iken söylemiştir. Daha sonra bu konuda kesin yasak olduğunu öğrenince görüşünden o da dönmüştür. Bu durum içkinin yasaklanmasından önce olduğu gibidir. Nitekim içki yasağı aşamalı olarak gerçekleşmiş, yasakla ilgili ilk âyetler müsamaha özelliği taşımış, sonra haram olduğuna dair kesin nass gelmiştir.⁴³

IV. Hükümleri

1. Mut'a, erkekle, gebe olmayan ve evlenme manileri de bulunmayan tercihen dul bir kadın arasında yapılan daha çok sözlü bir akittir; geçerli olması için şahide ve hakim önünde yapılacak yazılı bir akde ihtiyaç yoktur. Mut'a, belli bir süre için akdedilir. Bu müddet bazen bir gün, bazen de bir kaç sene olur. Eğer müddet tayin edilmemişse mut'a normal evlilik sayılır. Süre söylendiği halde mehri söylememek akdi bâtil kılar. Süre zikredilmeyip mehir miktarı belirtilse mut'a daimî akde dönüşür. Beraberlik müddetleri tamamlanırsa, iddet süresi meşhur olan görüşe göre iki hayız müddeti kadardır. Hayız olmayanın iddeti ise kırkbeş gündür. Eşinin ölmesi halinde ise kadının iddeti dört ay on gündür. Belirlenen müddet bitmeden akdin yenilenmesi sahih değildir. Artan zamanı erkek kadına bağışlasa ve ondan vazgeçse bile hüküm aynıdır

2. Akitten önce koşulan şartların bir hükmü yoktur. Akit sırasında belirlenen ve naslarla çelişmeyen şartlar bağlayıcı olur.

3. Kadın ile bir tarafına gece veya gündüz cinsî ilişkide bulunmayı, ferce (vajina) ilişkide bulunmamayı, kadının izni bulunmadan azl yapmayı şart koşmak câizdir. Azl yapılsa bile çocuk babasına aittir. Fakat baba çocuğu reddederse lian yapmaya gerek yoktur.

4. Şia, mut'a için boşanmaya gerek olmadığına dair ittifak etmiştir. Tercih edilen görüşe göre *lian* yapılmaz. Tereddüt halinde ise zihar yapılabilir.

5. Aralarında bir anlaşma olmadıkça mut'a ile eşler birbirine vâris olamazlar.⁴⁴ Fakat çocuk onların vârisi olabileceği gibi, onlar da çocuğun vârisi olabilirler. Bu durumda ihtilaf yoktur.

⁴³ Bu konuda Şia'ya verilen cevaplar için bk. el-İmadî, Hamid b. Ali b. İbrahim el-Haneffî, *Lüm'a fi ahvâli'l-müt'a* (thk. Saffet Köse), *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* içinde, sy. 2, Konya 2003, 239 vd.; Zemahşerî, Carullah b. Mahmud, *el-Keşşâf*, Beyrut, ts, II, 488; Cessâs, II, 208 vd.; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, Kahire, ts., II, 49-50; Şevkânî, VI, 135-138; Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletüh*, VII, 67-69; Döndüren, 310-315.

⁴⁴ Birazdan izah edileceği üzere bu mutlak ve ittifaklı bir hüküm değildir.

6. Mut'a, erkeğin kadına tediye edeceği az veya çok muayyen bir meblağ karşılığında akdedilir. Fiili ilişkiden sonra kadın meblağın tamamını hak eder. Fiili ilişkiden önce erkek kadını terk edecek olursa kadın meblağın yarısına hak kazanır. Anlaşma müddeti sona erince, kadın gebe olmadıkça erkekle kadın arasındaki her nevi ilgi sona erer.

7. Müslüman, ehl-i kitap veya Mecusi bir kadınla mut'a caizdir; fakat putperestle caiz değildir. Şii bir kadının gayr-i müslim bir erkekle mut'a yapması caiz görülmez. Evlenme manileri mut'ada da geçerlidir.⁴⁵

V. Mut'anın Daimî Nikâhla Benzer ve Farklı Yönleri

A. Ortak Yönleri

1. Her iki nikâhta da kadının âkil, bâliğ, reşid ve bütün evlenme engellerinden sâlim olması gerekir. Buna göre evli, vefat ya da ölüm iddeti bekleyen, nesep, sıhriyet ya da süt yoluyla evlenilmesi haram olan ve müşrik bir kadınla mut'a yapmak câiz olmaz. Mut'a yapılacak kadın müslüman veya ehl-i kitap olmalıdır ve belirtilen engellere sahip olmamalıdır.

2. Daimî nikâhta olduğu gibi, mut'ada da sadece rızâ ve te'âtî ile sahîh olmaz, tamamen evliliğe açıkça delalet eden sözlü akdin bulunması gerekir.

3. Mut'a nikâhı daimî nikâh gibi kadın ve erkek hakkında bağlayıcıdır. Dâimî nikâhta kocanın kadını boşama hakkı vardır. Mut'ada bu şekilde bir boşama yoktur. Fakat mut'ada erkeğin üzerinde anlaşılan süreyi kadına bağışlama hakkı vardır. Kadın razı olmasa bile erkek anlaşma müddetinin geri kalan kısmını kadına bağışlar böylece karşılaştırılan süre dolunca taraflar ayrılmış olurlar.

4. Daimî nikâh gibi mut'a da sıhriyet (evlilik yoluyla oluşan) haramlığı meydana getirir. Kişiye mut'a yaptığı kadının önceki kocadan olan kızı haram olur. Mut'a nikahıyla da iki kız kardeşi bir nikâh altında cem etmek mümkün olmaz.

5. Doğan çocuğa miras, nafaka ve diğer maddî hakların gerekli olması hususunda daimî nikâh ile mut'a arasında fark yoktur. Mut'a nikâhı sonucu hâmile kalan kadının durumu kendisine sorulan İmam Ca'fer Sâdik bu çocuğun kadınla ilişkide bulunan adama ait olduğunu söylemiştir.

6. Azil yapsa bile, sırf cinsel ilişkiye girmesi sebebiyle doğan çocuğun nesebi babaya nisbet edilir. Çünkü mut'a yapılan kadının doğurduğu çocuk da meşrudur. Nass ve icma ile çocuk doğduğu yatağa aittir.

7. Mut'ada verilen mehir azı ve çoğu için belirli sınır bulunmaması bakımından daimî nikâhtaki gibidir.

⁴⁵ Şeyh Müfid, *Hulâsatu'l-icâz*, 45 vd.; Ömer Ferruh, 124-125; Zühayli, VII, 64, 65; Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 309-310.

8. Mut'a nikâhında da, cinsel ilişkiye girmeden önce boşanan kadına yarım mehir verilir. Fakat belirlenen süre içinde herhangi bir sebeple kadınla ilişkiye girilmezse kadın tam mehire hak kazanır.

9. Mut'a yapılan kadın ile ilişkiye girilmişse iddet beklemesi gerekir. İlişkiye girilmemişse, daimî nikâhtaki gibi, iddet de yoktur. Kocanın vefat etmesi durumunda ise ister ilişkiye girilmiş olsun isterse girilmesin hem mut'ada hem de daimî nikâhta kadının iddet beklemesi gerekir.

10. Mut'a da da şer'an koşulması câiz olan şartlar akit esnasında koşulabilir.

11. Adetli kadınla ilişki mut'a nikâhında da yasaktır.

B. Farklı Yönleri

1. Daimî nikâhta belli süre zikretmek geçerli olmadığı halde, mut'ada belli ve kesin bir sürenin zikredilmesi gerekir.

2. Mut'ada mehir akdin rüknü olduğu halde dâimî nikâhta mehir rükün değildir. Buna göre mut'ada mehir zikredilmezse akit bâtil olur. İmam Ca'fer mut'anın belli süre ve belirli ücretle olacağını söylemiştir.

3. Dâimî nikâhta ilişkiye girildikten sonra hâmile kalmadan boşanan kadının iddeti üç hayız müddeti veya üç aydır. Hâmile ise çocuğunu doğurana kadar iddet bekler. Mut'a yoluyla evlenmiş olan kadın ise ilişkiye girildikten sonra boşanırsa, şayet hâmile değilse, iki hayız müddeti veya kırkbeşgün iddet bekler. Hâmile ise o da doğuma kadar iddet bekler.

4. Mut'a nikâhıyla evlenen eşler arasında mirasın geçerli olup olmayacağı hususunda Ca'ferî fıkıhçıları farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Aralarında Şehid-i Evvel Muhammed b. Mekkî ve Şehid-i Sâni Zeynüddin el-Amilî'nin de bulunduğu bir gruba göre şart koşulmadıkça eşler arasında miras cereyan etmez. Çünkü yapısı itibariyle evlilik akdi mirası ne gerektirir ne de ortadan kaldırır. Şart meydana gelince ona göre amel edilmesi gerekir. "Müminler şartlarına bağlı kalırlar" hadisi bunun delilidir. İmam Ca'fer Sâdik da şöyle demiştir: "Eğer mut'a yapan taraflar mirası şart koşarlarsa şartlarına bağlı kalmaları gerekir." Halbuki dâimî nikâhta eşler arasında miras cereyan eder.

5. Şart koşulmadıkça mut'a nafaka hakkı doğurmaz. Daimî nikâhta ise nafaka almama şart koşulsa bile nafaka tahakkuk eder.

6. Bâkirelerle mut'a yapmak mekruhtur. Halbuki bâkirelerle dâimî evlilik teşvik edilmiştir. Nitekim İmam Ca'fer'e mut'a sorulduğunda o şöyle demiştir: "Mut'anın durumu zordur. Bâkirelerle mut'a yapmaktan sakının."

7. Daimî nikâhta ric'î talakla boşadığı eşine iddet dolmadan önce dönme imkânı bulunduğu halde mut'a yoluyla alınan kadın süresi dolduktan sonra bâin talakla boş olmuş olur.

8. Dâimî nikâhla bir anda en fazla dört kadınla evlenilebildiği halde, dörtten fazla kadınla aynı anda mut'a yapılabilir. Ca'ferî fıkıh doktrininde dörtten fazla kadınla aynı anda mut'a yapılamayacağını bildiren görüşler de bulunmaktadır.⁴⁶

Şîî müelliflerin mut'a nikâhında üzerinde önemle durdukları hususlardan biri de, bu yolla evlenilecek kadının iffetli olmasıdır. Buna göre mutlaka iffetli kadınla mut'a yapılmalı, zinâkâr kadınlardan sakınılmalıdır. İmam Ca'fer Sâdık bu konuda sorulan bir soruya şöyle cevap vermiştir: "Mut'a helaldir, sen ancak iffetli olanla evlen." Şeyh Sadûk ise şöyle demiştir: Zinakârla mut'a yapan da zinakârdır."⁴⁷

Değerlendirme ve Sonuç

Belli bir sebebe bağlı olarak ve belirli şartlar içinde mut'a, İslam'ın ilk yıllarında meşrû' kılınmıştır. Bu haramlık ve ruhsatın birkaç kere tekerrür ettiği anlaşılmaktadır.⁴⁸ Buna bağlı olarak da nesih keyfiyetinin iki kere tekerrür ettiği belirtilmektedir.⁴⁹ Mut'anın hangi tarihte yasaklandığına dair altı zaman ileri sürülmüştür. Bunlar; Hayber'in fethedildiği gün, Umretü'l-kazâ zamanı, Mekke'nin fethi, Evtas harbi, Tebük savaşı günleri ve veda haccıdır. Çoğunluk, mut'anın Hayber'in fethedildiği gün yasaklandığı kanaatindedir.⁵⁰ Birkaç defa ruhsat verilip yasaklanan mut'ayı Hz. Peygamber en son Veda Haccında yasaklamıştır.⁵¹

Mut'a ile ilgili haberler incelendiğinde bunların çeşitli ve çelişkili bilgiler içerdiği görülür. Bazı hadislerde bu uygulamanın ilk zamanlara ait olduğu ifade edilirken, bazıları da iznin bir defa verildiğini bildirmektedir.⁵² Ancak mut'anın yasaklandığını ifade eden hadislerin daha büyük yekun tuttuğu da gözlemlenmektedir.⁵³

Bazı müelliflerin kaydettiğine göre mut'a, savaş sırasında, erkeklerin kadınlardan uzakta olduğu bir zamanda geçici olarak verilmiş bir ruhsattır. Yoksa böyle olağanüstü bir durum yokken sahabenin normal zamanlarda ve evlerinde otururken mut'a yaptıklarını anlatan bilgi nakledilmemiştir.⁵⁴ Nitekim mut'aya cevaz veren rivayetler kendisinden nakledilen İbn Abbas'ın bu ilişkinin darda kalanlara ait olduğuna ve uygulama sahasının genişletilmesine şaşıtına dair itirafını yukarıda nakletmiştik.

⁴⁶ Muhammed Cevad Mağniyye, *Fikhu'l-İmam Cafer es-Sâdık*, V, 240-245; Ömer Ferruh, 124-125.

⁴⁷ Mağniyye, V, 246.

⁴⁸ Hâzîmî, Ebû Bekir Muhammed b. Musa, *el-İ'tibâr*, Haydarabâd 1319; İbn Hacer el-Askalanî, *Fethu'l-Bârî*, Bulak 1301, IX, 145 (Nakleden: Ali Osman Koçkuzu, *Hadiste Nâsîh-Mensûh Meselesi*, İstanbul 1985, 301).

⁴⁹ İbn Hacer el-Askalanî, IX, 145.

⁵⁰ Müslim, "Nikâh", 18, 20, 22, 23, 25, 26, 29.

⁵¹ Bk. Ebû Davud, "Nikâh", 13; Azimabâdî, *Avnû'l-Ma'bûd*, Medine 1968, VI, 82; Koçkuzu, 302.

⁵² Tirmizî, "Nikâh", 28; Müslim, "Nikâh", 14, 19, 20, 27; Nesâî, "Nikâh", 71; İbn Mâce, "Nikâh", 44; Ahmed b. Hanbel, III, 405.

⁵³ Buharî, "Megâzî", 38; "Et'ime", 6; Nesâî, "Nikâh", 71; "Sayd", 31; İbn Mâce, "Nikâh", 44; Darimî, "Edâhî", 21.

⁵⁴ Tahavî, Ebû Cafer Ahmed, *Şerhu me'âni'l-âsâr*, Beyrut 1979, III, 24; Hazimî, *el-İ'tibâr*, 178.

Mut'a konusundaki farklı rivayetleri yorumlayıp uzlaştırma yoluna giden Tahâvî'nin vardığı sonuç şöyledir: Mut'anın nehyedildiği ve haram kılındığı hususunda icma bulunmaktadır. Mut'aya izin veren rivayetlerin kesin olarak neshedildiğine dair de bilgiler bulunmaktadır. İbn Abbas'ın konuyla ilgili farklı kanaatlerini Hz. Ali birkaç kez düzeltmiş ve onu ikaz etmiştir. Hz. Ömer de devlet başkanı olduğu zaman irad ettiği bir hutbede mut'ayı yasaklamış ve sahabeden ona itiraz eden olmamıştır. Bu husus sahabenin o zamana kadar mut'a konusunda görüş birliği içerisinde olmadıklarını gösterse de, bu tarihten sonra nehiy ve nesih konusunda görüş birliği ettiklerini ortaya koymaktadır.⁵⁵

Mut'anın ebediyen haram kılındığına dair Hz. Ali'den gelen rivayetler vardır. Bu rivayetlerde hem mut'anın yasaklandığından, hem de mut'a ruhsatının neshedildiğinden söz edilmektedir. Hatta Hz. Ali'nin şöyle dediği nakledilmektedir: “Peygamberimiz kadınları mut'a usulü nikâhlamayı yasakladı. Bu, önceleri kadın bulamayanlar içindi. Sonradan kadın ve erkek arasındaki miras, iddet, talak ve nikâh hükümleri inince mut'a adeti nesholundu.”⁵⁶ Haram kılma zamanı olarak Mekke fethini gösteren ve Hz. Ali'nin bu husustan haberdar olmadığını ifade edenler de vardır.⁵⁷

Hz. Ömer'in mut'ayı yasaklama hadisesini bildiren rivayetler vardır.⁵⁸ Verilen bilgilerden anlaşıldığına göre Hz. Ömer, Hz. Peygamber döneminde önce geçici bir süre ve zarurete binaen izin verilen ancak daha sonra yasaklanan mut'anın bir daha uygulanmaması gerektiği kanaatindedir. Ancak bu yasağa rağmen ferdî uygulamaların olduğu da anlaşılmaktadır. Çünkü bu, ilk defa İslam'ın helal kılıp sonra da yasakladığı bir şey değildir. Aksine insanlar câhiliye döneminden beri bunu bilmektedirler. Hz. Ömer'in hilafetinin ortalarına kadar durum böyle devam etmiştir. Bu döneme kadar yasağa rağmen mut'aya başvuranlar olmuştur. Nitekim o sıralarda Kufe'ye gelen Amr b. Hureys bir câriye ile mut'a nikâhı yapmış ve cariye hâmile kalmıştır. Durum Ömer'e anlatılınca yasağı bütün Müslümanların tam olarak bilmediğini düşünerek bir hutbe irad etmiş ve mut'a nikâhının yasak olduğunu ilan etmiştir.⁵⁹ Hutbede Hz. Ömer şöyle demiştir: “Resûlullah mut'a yapmamız için bize üç gün izin verdi, sonra bunu haram kıldı. Allah'a yemin olsun ki, evli bir kimsenin mut'a yaptığını duyarsam Resûlullah'ın mut'ayı haram kıldıktan sonra tekrar helal kıldığına dair bana dört şahit getirmediği takdirde o adamı recmederim.”⁶⁰ Bir başka rivayette de söz konusu hutbede: “İnsanlara ne olmuş ki, Resûlullah'ın yasağına rağmen

⁵⁵ Tahavî, III, 24-27; Koçkuzu, 302.

⁵⁶ Hazimî, *el-I'tibâr*, 179; Koçkuzu, 301-302.

⁵⁷ İbn Hacer el-Askalanî, *Fethu'l-Bârî*, IX, 145.

⁵⁸ Müslim, “Nikâh”, 15.

⁵⁹ Aynî, Bedruddin, *Umdetü'l-kârî*, XVII, 246.

⁶⁰ İbn Mâce, “Nikâh”, 44. Muvatta'nın kaydına göre de, mut'a nikâhı sonucu hâmile kalan Havle binti Hâkim'in, yasaktan sonra Rebîa b. Ümeyye'yi şikâyet etmiş, Hz. Ömer'in mut'a konusundaki kanaati kesin haram ve bu ilişkinin zina olduğu şeklinde olduğundan şöyle demiştir: “Bu, (Resûlullah'ın haram kıldığı mut'adır. Eğer mut'anın yasak olduğunu sizden önce ilan etmiş olsaydım şimdi sizi recmederdim” (*Muvatta*, “Nikâh”, 41).

mut'a nikâhı yapıyorlar?" diyen Hz. Ömer, bazı mut'a uygulamalarını ilk defa duymuştur. Şayet Hz. Peygamber dönemindeki yasağın kesin olarak devam etmediğini düşünse böyle feveran etmezdi. Bu durum Hz. Ömer'in mut'ayı yasaklamasının kendi ictihadı olmadığını göstermektedir. Aksine onun, Peygamber dönemindeki yasağın gevşediğini ya da birileri tarafından hala bilinmediğini öğrenince duruma müdahale ederek yasağın yeniden uygulanmasını sağladığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla onun esas rolü, ilk defa bir yasak koyma değil, Hz. Peygamber'in koymuş olduğu yasağı tekit ve teyitten ibarettir.⁶¹

Gerek Sünnîler gerekse Şiiler tarafından mut'a nikâhına dayanak olarak gösterilen âyetlerin bu hususa delil olamayacağı anlaşılmaktadır. Sünnîlerinki karşı delil niteliği taşıırken Şiiler âyeti kendi görüşleri doğrultusunda zorlama yoluna gitmişlerdir. Zira âyetle ilgili olarak Abdullah b. Mes'ud'dan nakledilen "belli bir süreye kadar" ifadesi Kur'ân'ın metninde bulunmayan şaz bir rivayettir. Konuyla ilgilenen müsteşrik Schacht'a göre de ismi Kur'an'dan (Nisâ, 4/24) alınan mut'a nikâhının Kur'ân'dan delili yoktur, söz konusu âyette bu çeşit evlenmelerden bahsedildiği hiç de kesin değildir.⁶² Konu hadislerle dayanmakta, hadisler de savaş gibi olağanüstü ve zaruret durumlarında mutaya izin verildiğini göstermektedir. Sünnî ekol ve Şia'nın Zeydiyye kolu bu hadislerin mensuh olduğunu ileri sürerken, İmamiyye yürürlükte bulunduğunu iddia etmektedir.

Mut'anın Hz. Ömer tarafından kesin olarak yasaklandığına dair rivayetler mevcuttur. Ancak Hz. Peygamber dönemindeki müteaddit zamanlardaki yasaklamaları ifade eden rivayetlerle Hz. Ömer'in yasaklamasını anlatan rivayetleri birlikte değerlendiren bazı müellifler şöyle bir yorum yapmışlardır: İhtimaldir ki, bazı sahabîler Hz. Peygamber'in yasağından haberdar olmamış ve mut'a uygulamasına devam etmişlerdir. Hz. Ömer bunun üzerine mut'ayı yeniden yasaklamış, onlar da yasaklamayı Ömer'den öğrenmişlerdir.⁶³ Buna göre Hz. Ömer'in bu konuya son noktayı koyduğu söylenebilir. Nitekim o, kendi döneminde, daha önce ilgâ edildiği halde mut'a nikâhının câiz olduğunu savunanları görmüş, buna teşebbüs edenleri zinâ yapmış sayarak recmedeceğini bildirmiştir.⁶⁴

Karşılıklı deliller bakımından bu işin altından kalkmak mümkün gözükmemektedir. Çünkü her iki tarafta da rivayetlere ve âyetlerin yorumuna göre güçlü önkabuller oluşmuştur.⁶⁵ Ancak uygulamanın meydana getirdiği aksaklıklar, İslam'ın hedeflediği âile tipine verdiği zararlar ve suiistimale çok müsait olması noktasından yani makâsıdu's-şerî'a bakımından bazı

⁶¹ Benzer bir yorum için bk. Ali Osman Ateş, 334; Mehmet Soysaldı, *Kur'ân ve Sünnete Göre Evlenme ve Boşanma*, İstanbul 1999, 70.

⁶² Schacht, IX, 260; Ateş, 333.

⁶³ Tahâvî, III, 26.

⁶⁴ Ateş, 334.

⁶⁵ Bu konuda tarihe mal olmuş ve Selçuklu sultanı Melikşah ve Nizamulmülk'ün huzurunda yapılan münakaşalardan bir kesit için bk. Salih el-Verdanî, *el-Münâzarât beyne fukahâi's-sünneti ve fukahâi'ş-Şi'a*, Beyrut 1999, 46-48.

değerlendirmeler yapılabilir. Çünkü Şia'nın öne sürdüğü delillere Sünniler mensuh derken, Şia onların delillerinin *âhad* ve *muzdarip* olduğunu düşünmektedir.

Şianın konuyla ilgili en güçlü dayanaklarından biri Şii âlimlerinin icmasıdır. Şia bu konuda aklî delile de dayanmaktadır. Onlara göre akıl, fesat ve zarar emarelerinden soyutlanmış olan bu nikahın cevazına hükmetmektedir. Ancak zararlı hale geldiğinde konu ile ilgili bir ictihad değişikliğine gidilip gidilemeyeceğinden söz edilmemektedir. Nitekim Ca'ferî fıkıh kitaplarındaki sınırları da aşan bazı mut'a uygulamalarının İslam'ın hedeflediği âile kurumuna zarar verdiği gözlemlenmektedir. Çünkü olağanüstü şartların ürünü olarak doğmuş olan bu geçici uygulama, şia muhitlerinde ve genel Şii düşüncece artık normal zamanlarda da uygulanır olmuştur. Evli erkeklerin hanımları yanlarında iken bile sırf cinsel tatmin için bu yola başvurdukları bilinmektedir. Bu durum İslam ailesi ve İslam'ın yetiştirmek istediği erkek anlayışıyla telif edilemez. Bu anlayışa göre neredeyse kadın cinsel bir obje erkek ise şehvetperest olmaktan öte bir mana ifade edemez hale gelmiş olur. Şia âlimleri mut'a yapılacak kadının mutlaka iffetli bir kadın olması gerektiğini şart koşmaktadırlar. Ancak mutanın meşru ve yaygınlık kazandığı toplumlarda bu şarta riayet edilmesinin imkânı hayli güçtür. Sürekli mut'a yapmaya alışmış ve nafakasını bu yolla temin eden kadının iffetli kalması çok zor olsa gerektir. Çünkü bilimsel araştırmalar daha çok maddi durumu kötü ve eğitim seviyesi düşük kadınların bu yola tevessül ettiğini göstermektedir.

Konuyu değerlendirirken düşünülen bazı yanlışlar da vardır. Mesela, bu konuda Şianın düştüğü yanlışlardan biri, mut'aya sünnet olarak bakmaları, onun faziletine dair hadisler nakletmeleri ve insanın hayatında en az bir defa yapmasını teşvik etmeleridir. Sünnilerin düştüğü yanlışlardan biri ise, mut'ayı tamamen asılsız ve kuralsız bir işlem gibi görmeleridir. Halbuki bu konuda kitaplarda var olan mut'a ile uygulama birbirinden çok farklıdır. Fıkıh kitaplarının öngördüğü şartlara çoğu kere riayet edilmemekte ve mut'aya başvuranlar ciddî anlamda kontrol edilmemektedir. Esasen bu hususun kontrolü de çok zordur. Bu uygulamaya cevaz verenler bunu belli esaslara bağlamaya çalışmışlarsa da bu esaslar yeterli olamamıştır ve olamayacaktır. O zaman en doğrusu Şia âlimlerinin ictihadlarını bir daha gözden geçirmelerini tavsiye etmektir.

Şia'nın bu konudaki açmazlarından biri, olağanüstü durumların hükmü ve zorda kalmış (muztar) kişilere tanınmış olan bir ruhsatı normal durumlarda ve muztar olmayan kişiler hakkında da caiz görmeleridir. Ayrıca fıkıh kitaplarında var olan hükümlerin suiistimale açık olduğu dikkate alınarak gerekli önlemlerin alınmamasıdır. Şii kaynakları okuyunca insanda, sanki mut'a dinin vaz geçilmez bir hükmüymüş gibi bir kanaat oluşmaktadır. Çünkü mut'a hakkında teşvik edici pek çok rivayet ve ifade bulunmaktadır. Fıkıh kitaplarında yazılı hükümler çerçevesinde başvurulacak mut'a bir

ölçüde ve çok zarûrî durumlarda makul görülebilir. Ancak bu şartların yerine getirilip getirilmediğini kontrol edecek bir mekanizma kurulmadığı zaman büyük mafsedetlere ve sosyal-psikolojik problemlere sebebiyet vereceği kesindir. Bu sebeple Azerbaycan gibi bazı ülkelerde mut'a resmen yasaklanmıştır.

Şia içerisinde Hz. Ömer'in uygulamalarının Hz. Ali'ye inat olsun diye yapıldığını iddia edenler de vardır.⁶⁶ O zaman insanın aklına şöyle bir soru gelmektedir: Acaba Şianın mut'a konusundaki ısrarlı tutumunda da Hz. Ömer'e olan tepkinin bir rolü olabilir mi? Ancak bunu düşünmek bile doğru değildir. Çünkü böyle bir düşünce sahabenin iki büyük şahsiyetini din konusunda inatları üzerine hüküm bina etme ithamı altında bırakır ki, bu asla doğru değildir.

Sosyolojik araştırmalar, prensip olarak mut'a nikâhını kabul eden Şî-Ca'ferî geleneğe mensup toplumlarda kültür, eğitim, refah ve dînî bilgi seviyesiyle böyle bir uygulamanın ters orantılı olduğunu tespit etmişlerdir. Yani kadınların kültür ve refah seviyesi yükseldikçe mut'aya başvurma oranı azalmaktadır. Bu durumda mut'a hem ekonomik hem de kültür olarak düşük seviyede bulunan kenar semtlerde yaşayan kadınların başvurduğu bir evlenme şekli olarak kalmaktadır.⁶⁷ Bunun yanında muta sonucu meydana gelen çocukların yaşadıkları psikolojik problemler nedeniyle toplumsal yapıda ciddi sorunlar meydana getirdiği de araştırmalar neticesinde tespit edilmiştir. Dolayısıyla pek çok olumsuz sonucu ve sakıncası bulunan böyle bir uygulamayı iffetli olmaya ve iffetli kalmaya hatta iffetli ölmeye önem veren bu yönüyle de farklılık arzeden İslam'ın vitrinine yerleştirmeye çalışmak İslam, namus, iffet adına cevabı verilemeyecek pek çok soruya kapı açmak olur.

⁶⁶ Bk. Şeyh Müfid, *Hulâsatu'l-icâz*, 22.

⁶⁷ Bu konuda geniş bilgi için *Müslüman Toplumlarında Kadın ve Cinsellik* [(der. Pınar İlkcaracan), İletişim yay. İstanbul 2003] adlı kitaba bakılabilir.